

تأثیرات سرمایه‌گذاری‌های عمرانی در توانمندسازی روستاها (مطالعه موردی: روستاهای بخش ابوزیدآباد - شهرستان کاشان)

محسن شاطریان* - استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه کاشان

محمود گنجی‌پور - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه کاشان

پذیرش نهایی: ۱۳۸۹/۱۰/۲۲

دریافت مقاله: ۱۳۸۸/۱۲/۱

چکیده

یکی از اساسی‌ترین اهداف استقرار دولت‌ها فراهم ساختن رفاه و توسعه برای جامعه است. توسعه روستایی از برنامه‌های توسعه هر کشور به‌شمار می‌رود که برای دگرگون‌سازی ساخت اجتماعی - اقتصادی جامعه روستایی به کار می‌رود. این برنامه‌ها را دولت و کارگزاران آن در مناطق روستایی به اجرا درمی‌آورند. در ایران دولت به‌منظور دستیابی به توسعه روستایی از ابزارهای مختلف استفاده کرده و اقدامات متعددی را به مرحله اجرا درآورده است. سرمایه‌گذاری‌های عمرانی از مهم‌ترین ابزارهای دولت در این زمینه است. بخشی از پیامدهای سرمایه‌گذاری عمرانی را می‌توان در نظام اجتماعی شاهد بود، که در اینجا محور توانمندسازی در روستاهای بخش ابوزیدآباد مورد توجه قرار گرفته است. طی دوره ۱۳۸۷-۱۳۷۴ مبلغ ۷۷۴۱ میلیون ریال در روستاهای ناحیه به صورت نقطه‌ای و معادل ۲۵۸۱۷ میلیون ریال به شکل غیرمستقیم (پهنه‌ای) هزینه شده است. تحقیق حاضر از نوع بنیادی - کاربردی و روش انجام آن توصیفی - تحلیلی است. برای اجرای این تحقیق از روش‌های کتابخانه‌ای و پیمایشی استفاده شده است. حجم نمونه با استفاده از روش کوکران، ۱۸۳ نفر تعیین گردید. تعداد نمونه‌ها براساس سهم جمعیتی در روستا توزیع شد و به صورت تصادفی مورد پرسشگری قرار گرفت. داده‌ها با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS از طریق تعیین ضریب همبستگی کندال b تجزیه و تحلیل شدند. نتیجه مطالعات میدانی نشان می‌دهد که همبستگی و رابطه معناداری میان میزان سرمایه‌گذاری عمرانی و توانمندسازی روستاها وجود ندارد و بعد از گذشت ۳۰ سال از برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های عمرانی بعد از انقلاب، جامعه روستایی چونان تابعی از تحولاتی پنداشته می‌شود که در سطوح بالاتر رخ می‌دهند. بنابراین هنوز روستاییان نقش تعیین‌کننده‌ای برای خود قایل نیستند و همین امر باعث می‌گردد تا نوسان در سرمایه‌گذاری‌ها، مسائل اجتماعی به‌ویژه توانمندسازی روستاها را چندان متأثر نسازد.

کلیدواژه‌ها: سرمایه‌گذاری عمرانی، توانمندسازی، دولت، تأثیرات اجتماعی، ابوزیدآباد.

1389, i ÈZÁ•Z14Á•Á1//////////É/ÉZ/ÉZÁÁa ZÁ, •§

هر سرمایه‌گذاری‌ای که در عرصه‌های روستایی صورت می‌گیرد به مثابه متغیر جدیدی است که وارد این عرصه شده است. این متغیر در سیستم سکونتگاه‌های روستایی پیامدهایی را به همراه خواهد داشت. براساس اهداف برنامه‌ها، این پیامدها لزوماً مثبت فرض می‌شوند و یا باید منجر به حل معضلات و تنگناهای موجود در سکونتگاه‌های روستایی و در نهایت بهبود شرایط زیست و رفاه جامعه روستایی و در یک کلام توسعه روستایی گردند.

برطرف نشدن مشکلات روستایی حکایت از آن دارد که مکانیسم‌های عملکرد سرمایه‌گذاری‌های عمرانی و پیامدهای آن کمتر مورد توجه قرار گرفته است و بر همین مبنا، به‌رغم تکرار چندین برنامه، توسعه در نواحی روستایی مبتنی بر تعریف برنامه‌ها رخ نداده است. بنابراین ضروری است تأثیرات سرمایه‌گذاری عمرانی در نواحی روستایی بررسی شود و با شناسایی نواقص و نارسایی‌های آنها، تغییراتی در این فرایند ایجاد گردد تا بتوان بسترهای لازم برای توسعه روستایی را فراهم ساخت.

در اینجا این پرسش مطرح بوده است که آیا دولت با توجه به حجم سرمایه‌گذاری‌های عمرانی در توانمندسازی روستاهای بخش ابوزیدآباد، تا چه حد در دستیابی به توسعه روستایی موفق بوده است؟

در این زمینه، هدف اصلی این تحقیق عبارت است از بررسی و تحلیل تأثیرات سرمایه‌گذاری‌های عمرانی در توانمندسازی روستاها. نتایج این تحقیق می‌تواند از این رو برای دولت مفید واقع شود که عملکرد خود را بررسی و تحلیل کند و برای آینده تصمیم بگیرد.

مبانی نظری

از قرن ۱۸ نقش دولت بسیار رو به تغییر نهاده است. با توسعه سرمایه‌داری، دولت برخی از کارکردهای اجتماعی و رفاهی اجتماعات محلی و خانواده‌های گسترده را به عهده گرفت و از این رو حوزه اقدامات و فعالیت‌های دولت افزایش یافت. آگاهی رو به رشد به نقش تعلیم و تربیت و خدمات بهداشتی و جریان اطلاعات بازار، دولت را در تنظیم و سپس ایجاد هماهنگی

دولت‌های میانی: اینها در بین دو طیف پیش‌گفته جای می‌گیرند، بدین ترتیب که دولت به دنبال توسعه جامعه است و در این زمینه اقدامات و تلاش‌های متفاوتی را نیز به عمل می‌آورد؛ اما در مراحل قرار دارد که هنوز نتوانسته است بین سه رکن جامعه - یعنی دولت، بخش خصوصی، و جامعه مدنی همراه با نهادهای مرتبط با آن - ارتباط بهینه و متناسب را برقرار سازد. بر این اساس تأکید ویژه‌ای بر یکی از بخش‌ها مانند دولت یا بخش خصوصی می‌گردد که دولت را از دستیابی به ترکیب بهینه بازمی‌دارد. لذا تلاش‌هایی برای دستیابی به توسعه صورت می‌پذیرد اما این تلاش‌ها الزاماً پایدار و موفقیت‌آمیز نیستند و اغلب پیامدهایی مقطعی دارند. در این میان کشوری همچون ایران را می‌توان در طیف میانی طبقه‌بندی کرد، چرا که براساس تعریف به عمل آمده دولت براساس برنامه‌های متفاوت خود به دنبال توسعه است (رینولدز، ۱۳۷۳، ۲۸۰). بنابراین نقش و اهمیت دولت در روند توسعه (یا خواه بازدارنده بودن آن) انکارناپذیر است. این نکات را می‌توان در ماهیت دولت‌های کشورهای صادرکننده نفت، که به «دولت‌های رانتیر» (کاتوزیان، ۱۳۶۹، ۲۰۵) یا «نیمه رانتیر» موسوم‌اند (حاجی‌یوسفی، ۱۳۷۷، ۳۳) مشاهده کرد. این دولت‌ها در عین حال که مستقل از جامعه‌اند، در امر توسعه چندان موفق نبوده‌اند (Shakoori, 2004, 55).

به نظر می‌رسد که نقش دولت در ایجاد و زمینه‌سازی توسعه روستایی از هنگام جنگ‌های استقلال امریکا و نوشته‌های آدام اسمیت افزایش یافته است. آدام اسمیت ایجاد امکانات زیربنایی را از مهم‌ترین وظایف دولت می‌دانست (Lead & Choudhuri, 1981, 8).

توسعه روستایی جزئی از برنامه‌های توسعه هر کشور به شمار می‌رود که برای دگرگون‌سازی ساخت اجتماعی - اقتصادی جامعه روستایی به کار می‌رود. این برنامه‌ها را دولت و کارگزاران آن در مناطق روستایی اجرا می‌کنند. این امر در میان کشورهای در حال توسعه که دولت نقش اساسی در تلاش برای تجدید ساختمان جامعه به‌منظور هماهنگی اهداف سیاسی و اقتصادی خاص به عهده دارند، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند (عالی‌پور، ۱۳۷۱؛ پاپلی یزدی، ۱۳۸۱، ۵۳). در این میان دولت به عنوان عامل ترکیب‌کننده و به‌وجود آورنده تعامل نقش

۱۳۶۶؛ جمعه پور، ۱۳۸۴، ۵۸).

عمده و مؤثری دارد، که دخالت آن دارای اندازه بهینه است و نه کمتر یا بیشتر (میسرا، ۱۳۶۶؛ جمعه پور، ۱۳۸۴، ۵۸).

دولت در ایران تلاش دارد تا نهادها را در قالب برنامه تعریف کند و بر این اساس زمینه توسعه روستایی را در کشور فراهم آورد. براساس برنامه سه دسته از هزینه‌هایی که دولت می‌تواند انجام دهد مشخص می‌گردد که عبارت‌اند از: هزینه‌های عمرانی، جاری و عمومی. در این میان هزینه‌های عمرانی در روند توسعه کشور و به‌ویژه توسعه روستایی اهمیت دارند.

سرمایه‌گذاری‌های عمرانی از مهم‌ترین ابزارهای دولت در زمینه توسعه روستایی به شمار می‌آیند. هدف سرمایه‌گذاری‌های عمرانی بهبود زندگی مردم روستایی است. براساس اهداف برنامه‌های سالانه دولت به هر بخش از فعالیت‌ها، اعتباراتی تخصیص می‌یابد و هزینه می‌شود. اعتبارات عمرانی تخصیص یافته به انواع سرمایه‌گذاری‌های عمرانی تبدیل می‌گردد که با هزینه کردن باید دست کم بخشی از مشکلات روستایی کاهش یابد یا از بین برود؛ و از سوی دیگر بسترسازی لازم برای عمران و توسعه روستاها فراهم آید (برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور ۸۳-۱۳۷۹، جلد اول، ۲۹۳).

بخشی از پیامدهای سرمایه‌گذاری عمرانی را می‌توان در نظام اجتماعی مشاهده کرد. مهم‌ترین محور آن توانمندسازی است که شاخص‌های مختلفی را در بر می‌گیرد. در این مقاله این شاخص‌ها به تفکیک بررسی می‌شوند.

توانمندسازی معادل لاتین Empowerment، به معنای کسب قدرت یا واگذاری و محول کردن انجام کاری خاص به‌منظور هدف مشخص است (Mubashir, 1991, 99). این مفهوم دارای دو محتوای قدرت و نمایندگی انجام کاری است. بنابراین می‌توان توسعه را به نوعی توانایی واقعی مردم در جهت تغییر و به‌منظور دستیابی به زندگی متکامل‌تر با قدرت تعیین سرنوشت تلقی کرد. بر این مبنا توانمندسازی عبارت است از دسترسی به ابزارها و امکاناتی که با استفاده از آنها، افراد بتوانند سرنوشت خود را تعیین کنند و به پیش ببرند (Eklund, 1999, 45). تعاریف و تفسیرهای متفاوتی از توانمندسازی ارائه شده است که بسیاری از آنها با یکدیگر

۱۳۸۵، ۱۳۸۸، ۲۴۴). جمعیت بخش ابوزیدآباد براساس آخرین سرشماری

این بخش از شمال به دریاچه نمک و استان سمنان، از غرب به بخش مرکزی آران و بیدگل، از جنوب به نطنز، و از شرق به اردستان محدود می‌شود. ارتفاع متوسط آن از سطح دریا ۹۱۲ متر است (نیک‌اندیش، ۱۳۸۸، ۲۴۴). جمعیت بخش ابوزیدآباد براساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن کشور در سال ۱۳۸۵، معادل ۱۳۵۷۶ نفر و جمعیت روستاهای آن ۷۵۲۶ نفر بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵).

سرمایه‌گذاری‌های عمرانی در بخش ابوزیدآباد

مجموعه اقدامات برنامه‌ها در شکل سرمایه‌گذاری‌های عمرانی باید در عرصه‌های مختلف روستایی تجلی یابد. شواهد و مدارک موجود در زمینه سرمایه‌گذاری‌های عمرانی حاکی از آن‌اند که طی دوره ۱۳۸۷-۱۳۷۴ مبلغ ۷۷۴۱ میلیون ریال در روستاهای بخش ابوزیدآباد به صورت نقطه‌ای^۱ و مبلغی معادل ۲۵۸۱۷ میلیون ریال نیز به شکل غیرمستقیم (پهنه‌ای) هزینه شده است. سرانه این ارقام برای روستاهای ناحیه به ترتیب برابر با ۵۵۲ و ۱۸۴۴ میلیون ریال است. در همین زمینه میانگین سالانه سرمایه‌گذاری عمرانی به صورت نقطه‌ای طی این مدت برابر با ۹۶۷ میلیون ریال و میانگین سالانه سرمایه‌گذاری عمرانی به صورت پهنه‌ای طی این مدت برابر ۳۲۲۷ میلیون ریال بوده است.

بررسی وضعیت سرمایه‌گذاری‌های عمرانی به تفکیک روستاها نیز نشان می‌دهد که در مجموع از کل ۳۳۵۸۸ میلیون ریال، به طور متوسط معادل ۴۱۹۸/۵ میلیون ریال در هر روستا هزینه شده است (جدول ۱).

---

۱. سرمایه‌گذاری نقطه‌ای، سرمایه‌گذاری‌هایی هستند که در واحد مکانی و آبادی معین به کار گرفته می‌شود، در حالی که در سرمایه‌گذاری‌های پهنه‌ای، مکان و آبادی محل هزینه مشخص نیست.

شده است، تقریباً معادل ۵۱۵ میلیون ریال است. اگر این هزینه در تمام روستاها به یکسان

توزیع شود، آن گاه در هر روستا به طور متوسط می‌بایست ۶۴/۳ میلیون ریال هزینه شود (جدول ۲).

جدول ۲: منابع مدارک موجود در نهادها و دستگاه‌های اجرایی شهرستان آران و بیدگل (۱۳۷۴-۸۷)

ردیف	فعالیت	سرمایه‌گذاری (میلیون ریال)	درصد از کل
۱	آموزش توسعه آبی‌پروری	۴	۰/۷۷
۲	آموزش زنان روستایی	۳۴	۶/۶
۳	آموزش فنی و حرفه‌ای روستاییان	۲۹	۵/۶
۴	آموزش و ترویج صنایع دستی	۷۳	۱۴/۴
۵	ترویج مشارکت‌های مردمی	۳	۰/۵۸
۶	ترویج و آموزش	۳۷۲	۷۲/۲
	جمع	۵۱۵	۱۰۰

منبع: مدارک موجود در نهادها و دستگاه‌های اجرایی شهرستان آران و بیدگل

این وضعیت نشان می‌دهد که در برنامه‌های اجرایی موضوعات اجتماعی جایگاهی ندارند و در واقع بازتابی از برداشت توسعه را نمایان می‌سازند؛ به این نحو که با توجه به تعریفی که از توسعه وجود دارد، برنامه و اقدامات لازم برای دستیابی به آن، تعریف می‌شود. در صورتی که توسعه معادل رشد باشد تمامی تلاش‌ها دارای گرایش اقتصادی خواهند بود. حال آنکه در تعاریف ارائه شده از توسعه در برنامه‌های دولتی همه مبتنی بر توسعه چندجانبه متوازن و پایدار است، در صورتی که در عمل گرایش مشهود اقتصادی - خدماتی است لذا تعادلی میان بخشی، در نتیجه سرمایه‌گذاری‌های عمرانی دولت در روستاها وجود ندارد. بخش عمده هزینه در این بخش به صورت هزینه‌های جاری دیده می‌شود که صرف پرداخت حقوق و مزایای افراد فعال در زمینه اجتماعی مانند مروجان می‌گردد و به همین خاطر بازتابی مشهود در زندگی مردم روستایی ناحیه ندارد. این در حالی است که در مبحث توسعه ویژگی‌های اجتماعی دارای نقش اساسی هستند و می‌توانند در روند توسعه تأثیری عمده داشته باشند.

یافته‌های تحقیق

با توجه به اهداف تحقیق، یافته‌های آن به شرح زیر بررسی می‌شود.

تأثیرات اجتماعی سرمایه‌گذاری‌های عمرانی در روستاهای بخش ابوزیدآباد

بخشی از تأثیرات سرمایه‌گذاری عمرانی را می‌توان در نظام اجتماعی شاهد بود. مهم‌ترین محور نظام اجتماعی، توانمندسازی است. به این منظور محور توانمندسازی مورد توجه قرار می‌گیرد و با توجه به شاخص‌های مذکور تحلیل می‌شود.

توانمندسازی

توانمندسازی عبارت است از کسب قابلیت‌هایی که طی آن فرد و جامعه توانایی کنترل یا تأثیرگذاری بر نیروهای مؤثر تعیین‌کننده، بر حیات خود را می‌یابد (دارابی، ۱۳۸۴، ۲۷۲). با توجه به این تعریف، اقداماتی که می‌تواند منجر به ایجاد چنین شرایطی در روستاها گردد، عبارت‌اند از: الف) افزایش دانش و سواد؛ ب) بقای نیروهای باسواد در روستا؛ ج) افزایش مشارکت در تصمیم‌گیری.

با توجه به شاخص‌های تدوین شده هر یک از شاخص‌های مذکور به تفکیک مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد.

نقش سرمایه‌گذاری عمرانی در افزایش دانش و سواد

به نظر می‌رسد که افزایش دانش و آگاهی در ارتقای قدرت کنترل افراد نقش عمده‌ای دارد. افزایش سرمایه‌گذاری عمرانی در روستاها با اشکال مختلف می‌تواند بر این قدرت کنترل تأثیر نهد (دارابی، ۱۳۸۴، ۲۷۲). این امر به دو شکل صورت می‌پذیرد:

الف - افزایش سواد کلاسیک؛ و ب - افزایش دانش فنی.

شیوه سنجش این شاخص‌ها عبارت‌اند از تبیین همبستگی میان آن دو شاخص و حجم

۱۳۸۵ خرداد ماه، شماره ۳، فصلنامه علمی-پژوهشی، فصل ۳، شماره ۳، سال ۱۳۸۵

سرمايه‌گذاري عمراني در روستا. در ناحيه مطالعاتي، بررسي روند تغيير در ميزان سواد جمعيت روستايي حاكي از رشد نرخ باسوادي در ميان روستاهاست. براساس اطلاعات استخراج شده از سرشماري‌هاي سال‌هاي ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ نرخ باسوادي در روستاهاي ناحيه از ۵۰/۹ درصد به ۷۰/۸ و سپس به ۷۱/۳ درصد افزايش يافته است. بيشترين ميزان باسوادي به روستاهاي بزرگ تعلق دارد كه سابقه استقرار مدارس در آنها بيشتر است. همان‌گونه كه آمار و اطلاعات مذكور نشان مي‌دهد، سطح سواد در ناحيه افزايش يافته است. اما در تحقيق، اين پرسش مطرح است كه آيا اين افزايش در پيوند با سرمايه‌گذاري‌هاي عمراني رخ داده است يا نه.

۱۳۸۵ خرداد ماه، شماره ۳، فصلنامه علمی-پژوهشی، فصل ۳، شماره ۳، سال ۱۳۸۵

شرح	ابتدایی	راهنمایی	دبیرستان	عالی	جمع
درصد	۵۰	۲۳/۶	۲۰/۸	۵/۵	۱۰۰

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵

به‌منظور بررسي اين موضوع ارتباط بين سرمايه‌گذاري‌ها با ميزان باسوادي مورد بررسي قرار گرفت. براساس همبستگي محاسبه شده بين ميزان باسوادي (جدول ۳) و ميزان سرمايه‌گذاري عمراني، ميان اين دو ارتباطي قوي و جدي وجود ندارد. رقم همبستگي به دست آمده معادل ۰/۳۳۰ است، كه ارتباط ضعيف بين اين دو را نشان مي‌دهد.

يكي ديگر از شاخص‌هاي مورد بررسي افزايش سطح دانش فني در بين روستاييان است. فرض بر آن است كه با ورود سرمايه‌گذاري‌هاي عمراني به روستاها تعامل مردم با دستگاه‌ها بيشتر مي‌شود و اين موضوع زمينه‌هاي آموزش‌هاي فني را فراهم مي‌سازد. از سوي ديگر بخشي از سرمايه‌هاي عمراني به مباحث ترويجي و آموزشي اختصاص دارد. لذا اين سرمايه بايد به افزايش سطح دانش فني مردم منجر شود. براي سنجش اين موضوع تعداد افرادي كه آموزش‌هاي فني به آنها ارائه شده است مورد بررسي و ارزيابي قرار مي‌گيرند. بررسي تعداد

1389, Ì ÈZÁ• Z14Á• Á1//////////É/É Z1ÉZÁÁÁ ZÁ, •§

افرادی که آموزش‌های فنی را طی کرده‌اند نشان می‌دهد که اینها تنها ۴/۶ درصد از کل جمعیت نمونه را تشکیل می‌دهند. جدول ۴ این وضعیت را به خوبی نشان می‌دهد.

Ä . Zf • ÄÉ»Z f †•Ä É Ä Å | Èéé • Ä{»YME § YÁ{ Y |4qu Á | m

افراد آموزش‌دیده		افراد مورد پرسش	تعداد نمونه	جمعیت	خانوار	نام روستا
درصد	تعداد					
۲/۵	۴	۱۵۶	۳۹	۱۶۸۶	۴۴۰	حسین‌آباد
۸/۳	۵	۶۰	۱۵	۶۱۶	۱۶۷	ریجن
۴/۶	۳	۶۴	۱۶	۶۲۴	۱۶۱	علی‌آباد
۳/۵	۲	۵۶	۱۴	۴۴۵	۱۰۳	فخره
۵/۳	۳	۵۶	۱۴	۵۵۴	۱۴۱	قاسم‌آباد
۳/۵	۵	۱۴۰	۳۵	۱۴۹۰	۴۰۸	کاغذی
۵/۸	۱۰	۱۷۲	۴۳	۱۸۴۹	۴۸۴	محمدآباد
۳/۵	۱	۲۸	۷	۲۶۲	۶۵	یزدلان
۴/۶	۳۳	۷۳۲	۱۸۳	۷۵۲۶	۱۹۶۹	جمع

بررسی همبستگی میان اعتبارات عمرانی و آموزش‌های فنی در روستاها نشان می‌دهد که اگرچه بین تعداد افراد آموزش‌دیده و سرمایه‌گذاری عمرانی ارتباط وجود دارد، اما این ارتباط ضعیف است و نقش چندانی ندارد؛ به این ترتیب که همبستگی مذکور معادل ۰/۱۷۰ است. بر این اساس، پاسخ این پرسش که سرمایه‌گذاری‌های عمرانی در روستاهای بخش ابوزیدآباد منجر به افزایش توانمندی‌های مردم روستایی می‌گردد، رد می‌شود و نتیجه آن منفی است. این بدان معناست افزایش یا کاهش سرمایه‌گذاری عمرانی نمی‌تواند منجر به افزایش آموزش‌های فنی شود و از این طریق به شکوفا شدن و افزایش توانمندی‌های مردم روستایی بینجامد. ضمن

۱۳۸۸ خورشیدی، بهار، شماره ۱، ۱۳۹-۱۴۰

اینکه عوامل دیگر در افزایش استقبال مردم از آموزش‌های فنی مؤثر است که نقشی بیش از سرمایه‌گذاری‌های عمرانی دارند. از جمله این عوامل محدودیت فرصت‌های شغلی در روستاست.

ماندگاری نیروهای باسواد در روستا

بهبود شاخص‌های قبلی صرفاً نمی‌تواند مؤید بهبود در وضعیت روستاها باشد، چرا که به نظر می‌رسد با افزایش سطح دانش، افراد تمایل بیشتری به ترک روستاها از خود نشان می‌دهند. بنابراین تأثیرات افزایش سطح دانش و آگاهی می‌تواند به صورت منفی ظاهر شود. برای اثبات یا رد این موضوع شاخص دیگری در توانمندسازی طرح‌شدنی است. این شاخص که به نوعی مکمل شاخص قبلی نیز به شمار می‌آید، عبارت است از میزان نگهداشت افراد باسواد در روستا. براساس این استدلال، باید بین بقای افراد باسواد، با میزان سرمایه‌گذاری عمرانی ارتباط مستقیمی وجود داشته باشد. در غیر این صورت سرمایه‌گذاری انجام شده برای آموزش معنادار نخواهد بود. به‌منظور بررسی این موضوع ابتدا ارتباط بین مهاجرت و سواد مورد بررسی قرار می‌گیرد و سپس به نقش سرمایه‌گذاری عمرانی در این زمینه توجه می‌شود.

بررسی وضعیت سواد و مهاجرت نشان می‌دهد که هر چه میزان سواد افزایش می‌یابد، میزان مهاجرت نیز در بین آنها فزونی می‌گیرد. به این ترتیب از مجموع افراد سطوح ابتدایی و راهنمایی ۳۵/۹ درصد آنها اقدام به مهاجرت کرده‌اند. این درصد برای سطح متوسطه به ۳۶/۶ و سطح عالی به ۲۷/۳ درصد افزایش می‌یابد. در سطح عالی وضعیت از این نامطلوب‌تر است (جدول ۵).

جدول ۵. وضعیت سواد و مهاجرت در روستاها (بر اساس سرشماری ۱۳۸۸)

شرح	ابتدایی		راهنمایی		متوسطه		عالی		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
مهاجرت	۲۶	۱۸/۷	۲۴	۱۷/۲	۵۱	۳۶/۶	۳۸	۲۷/۳	۱۳۹	۱۰۰

1389, İE ZİA • ZİA • ÁA //E/E ZİA ZİA Aa Z A , • §

محاسبه همبستگی میان سطح مدرک تحصیلی و مهاجرت، نشان از همبستگی در حد ۰/۶۰۲ دارد؛ به این ترتیب با افزایش سطح تحصیلات احتمال مهاجرت افراد افزایش می‌یابد. از سوی دیگر، در بخش مهاجرت همان‌گونه که بررسی گردید، هیچ ارتباطی میان مهاجرت و سرمایه‌گذاری عمرانی وجود ندارد.

از سوی دیگر با توجه به عدم ارتباط سطح سواد با موضوع سرمایه‌گذاری عمرانی عملاً مهاجرت افراد تحصیل‌کرده از روستا متأثر از سرمایه‌گذاری عمرانی و یا فقدان کاهش این سرمایه‌گذاری نیست، بلکه به شدت از عوامل و موضوعات دیگر همانند فرصت‌های شغلی و اشتغال‌زایی تأثیر می‌پذیرد. بنابراین سرمایه‌گذاری عمرانی نتوانسته است موجب نگهداشت جمعیت باسواد در سطح روستاها گردد و عملاً سرمایه‌گذاری عمرانی به عنوان عاملی خنثی مطرح است.

نقش سرمایه‌گذاری‌های عمرانی در افزایش مشارکت در تصمیم‌گیری

افزایش مشارکت و قدرت تصمیم‌گیری نتیجه توانمندسازی است. به این ترتیب فرایند سرمایه‌گذاری در روستا اگر با مشارکت توأم باشد، باید منجر به افزایش امکان مداخله در فرایندهای تصمیم‌گیری تأثیرگذار بر زندگی مردم شود. در ضمن، مردم در فرایند سرمایه‌گذاری‌های عمرانی تجربیات زیادی را اندوخته‌اند و لذا فرآیند مذکور باید تنوع زیادی داشته باشد. با توجه به این پیش‌فرض باید مردم مداخله در فرایندهای تصمیم‌گیری را بپذیرند و به همین نسبت نیز علاقه‌مند به این امر باشند. آنها به هر حال نقش بالقوه‌ای را برای خود در فعالیت‌های متفاوت تعریف کرده و به این باور رسیده‌اند که توان لازم تأثیرگذاری بر فرایندهای تصمیم‌گیری را دارند. بنابراین میزان مداخله آنها در فعالیت‌های مختلف باید فزونی یابد (دارابی، ۱۳۸۴، ۲۸۱).

به‌منظور ارزیابی میزان مشارکت مردم در تصمیم‌گیری، این موضوع از افراد نمونه پرسش شده است که تاکنون در چه مواردی به صورت گروهی تصمیم‌گیری و سپس براساس آن اقدام

شماره ۱۱، فصل ۱، شماره ۱، زمستان ۱۳۹۵، ۱۱-۱۲

شده است. در این زمینه ۶۳/۴ درصد از افراد پرسش شده، در چنین تصمیم‌گیری‌هایی شرکت داشته‌اند. پرسش درباره ماهیت این تصمیم‌گیری‌ها نشان می‌دهد که عمده‌ترین اقدامات و تصمیم‌گیری‌ها در زمینه فعالیت‌های مذهبی است که بیش از ۴۶/۹ درصد از تصمیمات را به خود اختصاص می‌دهد و علت اصلی آن را می‌توان مذهبی بودن مردم منطقه دانست و فعالیت‌های کشاورزی در رتبه بعدی قرار دارد. بنابراین، مهمترین تجمع‌ها و تصمیم‌گیری‌ها در شیوه بهره‌برداری از آب و مسائل و یا مشکلات مطرح شده ناشی از آن است (جدول ۶).

جدول ۶. فعالیت‌های مختلف در تصمیم‌گیری‌ها

نام روستا	فعالیت کشاورزی		فعالیت خدماتی		فعالیت فرهنگی		فعالیت زبرنمایی		فعالیت گوناگون		کل	
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
حسین‌آباد	۴	۱۴/۸	۰	۰	۱۹	۷۰/۳	۰	۰	۴	۱۴/۸	۲۷	۱۰۰
ریجن	۵	۶۲/۵	۰	۰	۲	۲۵	۰	۰	۱	۱۲/۵	۸	۱۰۰
علی‌آباد	۲	۱۶/۵	۰	۰	۱۰	۶۲/۵	۰	۰	۴	۲۵	۱۶	۱۰۰
فخره	۴	۴۴/۴	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۵	۵۵/۵	۹	۱۰۰
قاسم‌آباد	۲	۲۰	۰	۰	۴	۴۰	۰	۰	۴	۴۰	۱۰	۱۰۰
کاغذی	۸	۴۰	۰	۰	۷	۳۵	۳	۱۵	۲	۱۰	۲۰	۱۰۰
محمدآباد	۱۱	۵۰	۰	۰	۷	۳۱/۸	۰	۰	۴	۱۸/۱	۲۲	۱۰۰
بزدلان	۲	۳۳/۳	۰	۰	۰	۰	۱	۱۶/۶	۳	۵۰	۶	۱۰۰
جمع	۳۸	۲۲/۲	۰	۰	۴۹	۴۶/۹	۱۵	۷/۵	۲۷	۲۲/۲	۱۱۸	۱۰۰

منبع: مطالعات میدانی

به همین ترتیب پرسشی با دیدگاه سرمایه‌گذاری مطرح شده که نتیجه مهمی از آن به دست آمد. در پاسخ به این پرسش که آیا در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی مشارکت داشته‌اید، ۴۵/۱ درصد اظهار کرده‌اند که مشارکت داشته‌اند و ۵۴/۸ درصد هیچ‌گونه مشارکتی

1389, Ì ÈZÁ• Z14Á• ÁÁ//////////É/É Z/ÉZÁÁÁa ZÁ, • §

به توسعه نیست. نتایج به دست آمده نیز مطابقتی، با نتایجی که هدف سرمایه‌گذاری‌های عمرانی بوده‌اند ندارند و متأسفانه دستیابی به توسعه با دیدگاه و تفکرات موجود امکان‌پذیر نیست.

منابع

- پاپلی، یزدی، محمدحسن، ابراهیمی، محمدمیر، ۱۳۸۱، نظریه‌های توسعه روستایی، انتشارات سمت، تهران.
- جمعه‌پور، محمود، ۱۳۸۴، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی روستایی؛ دیدگاه‌ها و روش‌ها، انتشارات سمت، تهران.
- حاجی یوسفی، امیر احمد، ۱۳۷۷، استقلال نسبی دولت یا جامعه مدنی در جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره دوم.
- حافظنیا، محمدرضا، ۱۳۷۵، روش تحقیق در علوم انسانی، سمت، تهران.
- دارابی، حسن، ۱۳۸۴، تبیین پیامدهای فضایی فعالیت‌های عمرانی در پرتو مشارکت مردمی مورد سکونتگاه‌های روستایی ناحیه کاشان، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس.
- دوفومیه، مارک، ۱۳۷۳، سیاست‌های کشاورزی، ترجمه گیلدا ایرانلو، وزارت کشاورزی، تهران.
- رینولدز، جی لویید، ۱۳۷۳، دولت‌ها و رشد اقتصادی، از اقتصاد کلاسیک تا اقتصاد توسعه، ترجمه غلام‌رضا آزاد ارمکی، نشر میترا.
- سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۷، مستندات برنامه سوم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، سازمان برنامه و بودجه، تهران.
- سعیدی، عباس، دارابی، حسن، ۱۳۸۵، نقش سرمایه‌گذاری عمرانی دولت در تثبیت جمعیت روستایی، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۸۳، صص ۷۳-۵۳.
- شکوری، علی، ۱۳۸۴، سیاست‌های توسعه کشاورزی در ایران، انتشارات سمت، تهران.
- شهرداری آران و بیدگل، ۱۳۸۵، گام اول؛ کارنامه عملکرد شورای اسلامی شهر و شهرداری آران و بیدگل در راستای ترسیم چشم انداز توسعه ۱۳۸۵-۱۳۸۲، انتشارات نگار.

«توسعه روستایی؛ محورهای و لوازم، ماهنامه جهاد، سال دوازدهم، شماره ۱۵۱.»

عالی‌پور، فرحناز، ۱۳۷۱، توسعه روستایی؛ محورهای و لوازم، ماهنامه جهاد، سال دوازدهم، شماره ۱۵۱.
کاتوزیان، همایون، ۱۳۶۹، اقتصاد سیاسی ایران؛ از مشروطه تا پایان سلسله پهلوی، ترجمه محمدرضا
نقیسی، کامبیز پرتوی، نشر مرکز، تهران.

کانیزز، دایان، ۱۳۸۱، رهنمودهایی درباره تحلیل اجتماعی، ترجمه مرتضوی، انتشارات روستا و توسعه،
تهران.

متوسلی، محمود، ۱۳۷۳، خصوصی‌سازی یا ترکیب مطلوب دولت و بازار و توسعه اقتصادی، مرکز
پژوهش‌های بازرگانی.

مرکز آمار ایران، ۱۳۶۵، داده‌های جمعیت سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵.

مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵، داده‌های جمعیت سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۷۵.

مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵، داده‌های جمعیت سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵.

میسرا، آرپی، ۱۳۶۶، توسعه روستایی؛ مسائل و مشکلات، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۱.

Eklund, L., 1999, Form Citizen Participation to Community Empowerment, University of Tampere.

Mubashir, H., 1991, Empowerment, Democracy Participation and Development South Asia Journal of SID, No.1, p.99.

Lea, D.A.M. and Chaudhri, D.P., 1983, Rural Development and the State London, Methuen.

Rand, A., 2004, The Nature of Government Center for Civil Society.

Serayeldin, I., 1991, Culture, Empowerment and The Development Paradigm Journal of SID, No.1, pp. 87-99.

Shakoori, A., 2004, Planning and Agricultural Development in Iran, Critical Middle Eastern Studies, Vol. 15, No. 3, p. 242.